

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

Василь ВАСИЛЮК

Олена ЯРМОЩУК

ОСНОВИ ФУТБОЛУ

Навчальний посібник

Видання 2-ге,
зі змінами й доповненнями

Рівне – 2025

УДК 796.332/.333
В-19

Затверджено вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету.
(Протокол № 12 від 5 грудня 2024 р.)

Рецензенти:

Г. А. Єдинак – доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор Львівського державного університету фізичної культури;

В. М. Шамардін – доктор наук з фізичного виховання та спорту, технічний директор Української Асоціації футболу, Заслужений тренер України;

Б. А. Виноградський – доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор Львівського державного університету фізичної культури;

Василюк В., Ярмощук О.

Основи футболу : навч. посібн. Рівне : О. Зень, 2025. 268 с.

ISBN 978-617-601-078-4

У навчальному посібнику подано історичні та наукові відомості про витоки та етапи розвитку футболу з використанням новітніх, науково-практичних досягнень, викладено основи техніки і тактики гри у футбол та методику навчання.

Адресовано студентам вищих навчальних закладів, викладачам фізичної культури та тренерам. Зміст підручника дозволяє рекомендувати його для використання у навчальному процесі майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту.

© В. Василюк. 2025

© О. Ярмощук. 2025

ISBN 978-617-601-078-4

© РДГУ, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ГРИ У ФУТБОЛ	6
1.1. Історія виникнення та розвитку футболу в Україні	9
1.2. Розвиток футболу на Рівненщині.....	22
Розділ 2. ТЕХНІКА ГРИ У ФУТБОЛ	26
2.1. Характеристика ігрової діяльності футболістів	26
2.2 Класифікація техніки футболу	27
2.3. Техніка ударів по м'ячу.....	28
2.4. Викидання м'яча з-за бокової лінії.....	89
2.5 Зупинки м'яча	91
2.6. Ведення м'яча	109
2.7. Обведення.....	115
2.8. Обманні рухи (фінти)	115
2.9. Відбір м'яча	123
2.10. Техніка гри воротаря	126
Розділ 3. ТАКТИКА ГРИ У ФУТБОЛ	138
3.1. Загальні питання тактики	138
3.2. Функції гравців	149
3.3 Тактика захисту	157
3.4. Тактика нападу	163
3.5. Тактичні схеми гри у футболі.....	195
Розділ 4. ВИТЯГ З ПРАВИЛ ГРИ У ФУТБОЛ	209
СПИСОК ФУТБОЛЬНИХ ТЕРМІНІВ	227
ЛІТЕРАТУРА.....	237
ДОДАТКИ.....	241

ВСТУП

Безсумнівно, багато хто з вас не раз пробував власні сили в маленьких футбольних поєдинках у дворі, у школі, в оздоровчих таборах. Дзвінких, не затихаючих деколи допізна, що закінчувалися часто з двозначним рахунком, завжди радісних і неповторних. Футбол – гра багатогранна, приваблива та особливо популярна для людей різного віку і професій. Спостерігаючи за діями футболістів з трибун стадіонів, ми захоплюємося красою і розмахом цієї гри. Беручи участь у футбольному матчі, ми отримуємо задоволення від напруженої боротьби між суперниками, від уміння приборкувати м'яч, від вдалої взаємодії з партнерами.

Футбол – це завжди таємниця, завжди загадка. Ніколи не можна сказати заздалегідь, як складеться той або інший матч, хто вийде переможцем у тих або інших турнірах. Нерідко буває, що, програючи, здавалося, безнадійну зустріч, команда раптом на останніх хвилинах матчу вириває перемогу у суперника. І навпаки, начебто слабка команда, команда-аутсайдер, проявивши на футбольному полі неабиякі зусилля, здобуває перемогу. За ці постійні сюрпризи, за неповторність і люблять футбол, гру, в основі якої – майстерність футболістів, їх імпровізація, зіграність, вміння до кінця боротися за перемогу.

Однак цим не обмежується характеристика цієї гри. Футбол – універсальна гра. Систематичні заняття школярів та молоді футболом чинять всебічний позитивний вплив на організм людини. В процесі тренувань та ігор у тих, хто займається футболом вдосконалюється функціональна діяльність організму, забезпечується правильний фізичний розвиток, формуються такі позитивні навички і риси характеру, як почуття відповідальності, колективізм, сміливість, взаємодопомога тощо.

Футбол – одна з найбільш популярних і масових колективних спортивних ігор. Футболом в Україні займається понад 2 млн. чоловік. Колективний характер футбольної діяльності зумовлює прояв гравцями своїх кращих морально-вольових якостей: відповідальності і дисциплінованості, поваги до партнерів і суперника, взаємодопомоги, сміливості і рішучості, наполегливості та ініціативності.

Сучасний футбол – це яскраве видовище, в якому органічно поєднуються висока виконавська майстерність футболістів і безкомпромісна «чоловіча» боротьба на кожній ділянці футбольного поля, фізична досконалість гравців та висока емоційність у багатьох мільйонів вболівальників. Елементи футболу, завдяки різноманітним проявам фізичних якостей тактичного мислення, часто використовуються в інших видах спорту (і не тільки в ігрових) як додатковий засіб підготовки.

Футбол широко використовується в різних ланках системи фізичного виховання підростаючого покоління та студентської молоді.

У загальноосвітніх школах, в ліцеях, в коледжах та технікумах діти і підлітки активно займаються в секціях з футболу.

Підготовка кваліфікованих футболістів проводиться в секціях з футболу колективів фізичної культури, ДЮСШ, СДЮШОРах, спортінтернатах, футбольних академіях.

Футбол широко використовується як основний засіб фізкультурно-оздоровчої роботи в різних місцях відпочинку, парках, походах, на пляжах, у будинках відпочинку та санаторіях, дитячих оздоровчих таборах.

Футбол як навчальний предмет включено до програми фізичної культури у загальноосвітніх школах та вищих навчальних закладах України у вигляді факультативних занять та окремої навчальної дисципліни.

Розділ 1

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ГРИ ФУТБОЛ

Не існує єдиної думки щодо походження перших ігор з м'ячем, де м'яч відбивали ногами. За китайськими легендами, футбол винайшов Жовтий імператор Хуанді близько 5 тисяч років тому. Також існують думки, що китайську гру «куджу» могли вигадати за часів Цинь Ші Хуанді або Ву Ді з династії Хань. Достеменно відомо, що вже у період династії Сун існували майже закриті клуби «куджу», до яких було дуже важко потрапити. В античні часи подібні ігри були в різних країнах: в Єгипті, в Японії – «кемарі», ймовірно, різновид «куджу», який привезли з Китаю у 600-ті роки н. е. В античній Греції грали в «епіскірос», а в давньому Римі існувала гра «гарпаstum», але там дозволялось брати м'яч у руки і використовувати силові методи боротьби, тому така гра була дещо схожа на регбі. В період Середньовіччя у Франції грали в «ля суль» (*ля шуль*) м'ячем, набитим з середини ганчір'ям. В італійських містах Флоренція та Падуя популярним було «кальчо» – жорстка гра, де можна було використовувати для відбивання м'яча як руки так і ноги, яка часто завершувалася травмами учасників. В італійській мові сучасний футбол зберіг стару назву і називається італ. «*calcio*». Відомо, що ще в 1580 році граф Верніо (Джованні де Барді) видав правила «кальчо».

У 1313 і 1314 рр. вийшли укази англійського короля Едуарда II, які забороняли в Лондоні неконтрольовану небезпечну гру, що збирала величезну кількість людей і закінчувалася численними пошкодженнями. Загалом до 1667 року в Англії вийшло понад 30 королівських указів, які, в тому чи іншому вигляді, забороняли гру в футбол. Футбол (англ. *football*) ставав дедалі популярнішим у Британії, де футболістом був, зокрема, і англійський король Генріх VIII. Існує думка, що ігри з м'ячем в середні віки були відомі також і в країнах Африки та Південної Америки, але там вони мали релігійно-культурний характер. Отож фахівці та більшість істориків вважають, що футбол постав на традиціях ігор з м'ячами, якими користувалися за давніх часів та в Середньовіччі, а батьківщиною його безперечно є Англія.

У першій половині XIX ст. «футбол натовпу» вже мав два різновиди:

- гра з м'ячем тільки ногами (футбол);
- гра з м'ячем руками та ногами (регбі).

Останній здобув назву від міста Регбі, в коледжі якого ця гра культивувалася. Якщо в цьому місті грали руками і ногами, то в містечку Херроу – тільки ногами. Шанувальники одного способу гри домоглися, щоб м'яч був овальної форми, а іншого – щоб м'яч був круглий.

Велику популярність футбол мав серед учнівської молоді та студентства. Вже на початку XIX ст. він був включений до навчальних програм шкіл де проводились змагання. Дещо пізніше почали створювати футбольні клуби. Перший – «Форест клуб» – з'явився у 1859 р. у містечку Спінг, поблизу Лондона. Найстарішими вважаються також клуби «Барнс», «Блекхед», «Кристал Палас», «Кільбурн», «Крузейдер» тощо.

У 1823 р. гравцям було дозволено бігти з м'ячем. Саме тоді було покладено початок розвитку сучасних правил футболу та регбі, історія яких на той час тісно перепліталася. Оскільки у кожній місцевості існували свої правила, то, певна річ, під час матчів постійно виникали непорозуміння. Це змусило представників усіх створених до того часу клубів зібратися в 1863 р. у Лондоні, щоб розробити єдині правила гри. Однак, на той час досягти згоди не вдалося, проте було створено Англійську футбольну асоціацію та ухвалені перші правила гри, які склалися з 13 пунктів. В правилах було передбачено чисельний склад команд, розміри футбольного майданчика та воріт, гравцям заборонялося грати руками в межах штрафного майданчика (за винятком воротаря). У перші правила постійно вносилися доповнення, поправки, нові параграфи. Однак в основному вони збереглися до наших днів. Створення Футбольної асоціації сприяло переходу від стихійного до організованого футболу.

На другому засіданні Футбольної асоціації, **6 грудня 1863 р.**, було вирішено вважати футбол і регбі різними видами спорту. Це і є офіційна дата народження сучасного футболу. Переворот у тактику футболу внесли дві команди міста Глазго. Гравцями цих команд у 1870 р. вперше в історії було застосовано під час гри передачу м'яча. З того часу футбол став вважатися командною грою. На жаль, прізвище футболіста, який вперше здійснив передачу м'яча, невідоме. Цей гравець, власне, і дав поштовх для розвитку і подальшого вдосконалення сучасної тактики гри. Ігри на Кубок Англії проводяться з 1871 р. Вони і нині надзвичайно популярні у глядачів. У 1873 р. було проведено перший Міжнародний матч між командами Англії і Шотландії. У 1888 р. було створено Англійську, а у 1890 р. – Шотландську футбольні ліги.

Завдяки англійцям футбол став улюбленою грою і в інших країнах Європи. Під час стоянок кораблів у портах англійські матроси організували матчі між членами команд, до складів яких залучалась місцева молодь.

Французькі студенти, що навчалися в Англії в 1872 р., у портовому місті Гавр створили першу футбольну

команду, а «Перший футбольний клуб» у Парижі з'явився в 1879 р. Англійці, що навчалися у Швейцарії організували там футбольні команди. Так, у 1879 р. у Женеві заявив про себе футбольний клуб «Сент Гал», а в 1886 р. у Цюриху – «Грас хоперс». У 1875 р. виник «Швейцарський футбольний союз». Згодом футбольні клуби було утворено також і в інших країнах Європи, зокрема в Данії, Голландії, Бельгії, Німеччині, Австрії та Угорщині.

Швидкий і динамічний розвиток футболу, що спостерігався в Європі на початку ХХ ст. спонукав до створення міжнародної організації. В 1904 р. у Парижі відбулася конференція за участю таких країн, як Бельгія, Данія, Франція, Голландія, Іспанія, Швейцарія та Швеція, де і було засновано Міжнародну федерацію футбольних асоціацій (ФІФА, Federation International Football Association). Першим головою ФІФА було обрано француза Р. Гірена. До речі, англійці спочатку ігнорували ФІФА, а через рік, переконавшись у її організаційному зростанні, стали її членами.

Ще одна важлива подія в історії розвитку футболу на Британських островах сталася в 1882 році, коли відбулось об'єднання чотирьох самостійних союзів: Англії, Шотландії, Уельсу та Ірландії. Були прийняті єдині правила й затверджена Міжнародна рада, яка мала компетенцію здійснювати ті чи інші зміни у футбольних правилах. В 1880-1881 рр. на футбольному полі вперше з'явився суддя. Його обов'язком було забезпечення проведення гри відповідно до встановлених правил. А з 1891 року суддя почав виходити на поле з двома помічниками. У тому ж році на воротах вперше з'являється сітка і запроваджується пенальті – штрафний удар з 11 м. У 1939 році футболки гравців починають позначати номерами.

У 80-ті рр. ХІХ ст. гра в футбол розповсюджується по країнах континентальної Європи. В 1875 році вона приходить до Голландії, дещо пізніше – до Данії, яка в європейському футболі незабаром посяде провідну позицію, що триватиме до Першої світової війни. Роблячи впевнені кроки континентом, футбол завойовує популярність та серця вболівальників у Швейцарії, Чехії, Австрії.

1.1. Історія виникнення та розвитку футболу в Україні

Витоки цієї гри на території України сягають кінця ХІХ ст. Одними з перших гравців у футбол на теренах теперішньої України були англійські моряки в одеському порту, які створили і найперші команди (**ОБАК** – «Одеський британський атлетичний клуб» створений у 1878 р.), що склалися лише з англійців. У 1884 році в Одесі було збудоване перше футбольне поле, гру «*foot-ball*» іноземці намагались популяризувати серед місцевого населення. Одночасно гра проникла до Західної України, де діяли осередки міжнародного спортивного товариства «Сокіл». Перші правила футбольної гри надруковано у монографії «*Гім настичні ігри шкільної молоді*», яку видав у 1891 році Едмунд Ценар – професор учительської семінарії у Львові. Федерація футболу України за матеріалами, наданими львівськими істориками спорту, постановила вважати гру, яка відбулася **14 липня 1894 року** у Львові, першим документально зафіксованим футбольним матчем на території України.

За даними обсерваторії Львівської політехніки 14 липня 1894 року денна температура становила +24°C. У ті дні у Львові тривала Загальна крайова виставка, протягом якої відбувалися різноманітні конференції інженерів, літературознавців, гостей міста продемонстрували нову трамвайну лінію, що вела до Стрийського парку тощо. У межах виставки на полі, що знаходилося у Стрийському парку, відбулася гра між командами, що представляли спортивно-гімнастичне товариство «Сокіл» – Львів проти Кракова. Матч розпочався 14 липня 1894 року о 17:00 год. Львів'яни грали у білих футболках та сірих гімнастичних штанцях, а гості – у білих футболках та синіх штанцях. Поединок судив професор К. Виробек з Кракова. На стадіоні місткістю 10 000 глядачів зібралося близько 3 000 людей. Гра тривала 7 хвилин – до першого забитого гола. Цей м'яч провів другокурсник учительської гімназії Володимир Хомицький, який грав лівого півзахисника на футбольному боці поля. Тактики й стратегії у діях футболістів майже не спостерігалось – головним їхнім завданням було проштовхнути м'яч повз воротаря у ворота. Стійками воріт служили два прапорці, увіткнуті у землю.

1900-1914

У 1900-х роках у багатьох містах України виникають перші футбольні клуби, ініціаторами створення яких були, переважно, молодь, студенти вищих шкіл. У багатьох містах першими гравцями були робітники та моряки з країн Європи.

«*Сокільський рух*», започаткований чехами у середині ХІХ ст. був причетний до розвитку гри у Києві. Перша команда – «*Південь*» (1902) складалася переважно із чехів. Згодом її було перейменовано на «Сокіл». Одним з осередків київського футбольного руху Києва був Політехнічний інститут, студенти якого створили команду «*Політехніки*» (1906). У 1911 році шість київських клубів організували першу міську лігу: «Любителі спорту», Спортивно-гімнастичний кружок при Київському Політехнічному інституті, Кружок «Славія», Кружок «Спорт», Польське гімнастичне товариство та Кружок «Фенікс». Виграли турнір «Політехніки». У Львові студенти першої реальної школи утворили ФК «*Слава*», що згодом став осередком клубу «Чарні» (*pl: Czarni*) (1903). Власну спортивну команду зробила четверта гімназія – КГС (Клуб гімнастично-спортивний, 1904), через три роки її було перейменовано на «Поґонь» – у міжвоєнний період вона була одним із флагманів польського футболу.

Учні третьої та шостої гімназій створили команду «Лехія» (1905). У 1905 році вперше проведено чемпіонат міста де перемогу здобула команда «Чарні». У першій одеській лізі, створеної у 1911 р., брали участь ОБАК (Одеський британський атлетичний клуб), ОКФ (Одеський кружок футболу), Шереметьєвці, «Спортинг-Клуб», «Вега», «Індо», «Турн-Ферайн» (команда німецького спортивного товариства) та «Флорида».

1919-1939 (УРСР)

Осередками футбольного життя радянської частини України залишалися великі міста: Київ, Одеса, Дніпропетровськ, Сталіно. Найкращі команди грали у Харкові – на той час це була столиця УРСР. Всі 7 першостей УРСР у 1921-1931 рр. вигравали саме харків'яни. Коли у СРСР вирішили організувати перший чемпіонат країни для колективів міст та республік, команда Харкова – «Штурм» – стала переможцем зональних змагань у Україні. У московському плей-оф, «Штурм» у півфіналі розгромив збірну Закавказької РСР – 4:0, а у фіналі несподівано переграв команду Ленінграду – 2:1. Серед найкращих гравців 1920-х та 1930-х рр. з першої столиці УРСР були футболісти збірної СРСР: Микола Кротов, Іван Привалов, Микола та Костянтин Фоміни та Олександр Бабкін.

У 1927 році засновано команду «Динамо» (Київ). Саме «Динамо» – єдина українська команда у найвищій лізі першого чемпіонату СРСР у 1936 році, де вона посіла друге місце – її найвищий довоєнний показник. Одними з найкращих футболістів країни були воротар Антон Ідзковський, захисник Костянтин Фомін, нападники Костянтин Щегоцький і Віктор Шилівський.

1919-1939 (українські землі поза УРСР)

У багатонаціональному Львові було кілька сильних команд, кожна з яких мала специфічну назву. Польські назви носили два найпопулярніші клуби міста – «Погонь» і «Чарні», які регулярно виступали у найвищій лізі. Сильною командою була і «Гасмоня», де грали євреї. Іншими провідними командами міста були «Лехія» і футбольна дружина спортивного товариства «Україна». «Погонь» брала участь у всіх тринадцяти довоєнних турнірах вищої ліги, «Чарні» – у семи, «Гасмоня» – двох і «Лехія» – одному. Всі галицькі команди виступали у чемпіонаті Львівської та Станіславської окружної ліги, переможець якої виходив до найвищої ліги. Серед львівських дружин варто згадати колективи ви: «Ревера» (Станіславів), «Юнак» (Дрогобич) та «Погонь» (Стрий).

«Погонь» 4 рази ставала чемпіоном Польщі (1922, 1923, 1925, 1926 рр.). До національної команди Польщі викликали Спиридона Альбанського, Яна Васевича, Юзефа Гарбєня, Мечислава Батша, але найбільшими «зірками» були Михайло (Міхал) Матіас і нападник Вацлав Кухар. Тренував львівський клуб австрійський спеціаліст Карл Фішер. У першому (та єдиному довоєнному) Кубку Польщі львівська «Спарта» дісталася до фіналу, де програла краківській «Віслі» (0:2). Після вторгнення радянських військ у Польщу у вересні 1939 р. усі клуби ліквідували, створивши натомість нові з «пролетарськими» назвами: «Динамо», «Спартак» та ін. Найсильніші команди Волині: ВКС (Військовий Клуб Спортивний) (Рівне), «Гасмоня» (Рівне) та «Сокіл» (Рівне), ПКС та ВКС (Луцьк), ВКС (Ковель) у 1922-1927 рр. грали у Люблінській окружній лізі, а з 1929 р. – у Волинській окружній лізі, проте на загальнопольському рівні значних успіхів вони не досягали.

Центром закарпатського футболу був Ужгород. Найпопулярнішою командою краю став Спортивний Клуб «Русь», створений у 1925 р. Ця команда була неодноразовим переможцем першості Закарпаття, у 1929-1934 роках. СК «Русь» вигравав чемпіонати Словаччини у 1933 та 1936 роках і був одним з найвідоміших клубів країни. Команда однією з перших у світі почала літати на виїзні ігри на літаку, за що отримала назву «літаюча команда вчителів». Найвідомішими закарпатськими гравцями міжвоєнного періоду були воротар Олекса Бокшай і нападник Геза Калочаї. Олекса Бокшай, який у 1937 р. перейшов з «Русі» до празької «Спарти» став наступником легендарного голкіпера Франтішека Планічки і, окрім багатьох чемпіонських титулів у внутрішній першості, виграв Кубок Мітропи. Уроженець Берегового Геза Калочаї грав у «Спарті» у 1932-1937 рр., був володарем Кубка Мітропи і виступав за збірні Чехословаччини та Угорщини.

1940-1961

Німецька окупація не заважала проводити футбольні матчі на заході України. Зокрема у 1942 році була організована суто українська ліга, що об'єднувала клуби усієї Галичини. У 1942, 1943 і 1944 рр. чемпіонами ставали відповідно «Україна» (Львів), «Скала» (Стрий) і «Ватра» (Дрогобич). У Києві влітку 1942 року провели турнір, де виступали угорські, німецькі та румунські військові частини й дві українські команди – «Рух» і «Старт» (або ж по-іншому «Хлібзавод», бо там працювало більшість гравців колективу). Найвідомішими іграми стали дві зустрічі між командами «Старту» та «Флякельф», перша з яких закінчилася перемогою українців 5:1, після чого через 3 дні – 9 серпня 1942 року було проведено матч-реванш і «Старт» вдрюге переміг німців з рахунком 5:3. Після цієї зустрічі гравці команди «Старт» були арештовані та розстріляні, а гра згодом отримала назву «Матч смерті».

Характерною особливістю перших післявоєнних та 1950-х років в українському футболі став прихід у найсильніші клуби великої кількості талановитих спортсменів із Закарпаття, серед яких: Ернест Юст,

Дезидерій Товт, Михайло Коман, Василь Турянчик, Йозеф Сабо, Ференц Медвідь, Йозеф Беца. У 1930-х роках у вищій лізі СРСР регулярно грала лише команда «Динамо» (Київ). Команда «Стахановець» із Сталіно (зараз – «Шахтар») провів у еліті сезони 1938-1941 рр. і повоєнні 1949-1952 рр. Починаючи з 1955-го року клуб став постійним учасником найвищого дивізіону. Періодично у «вищці» з'являлися харківські команди «Локомотив» (1949, 1950, 1953 та 1954) і «Авангард» (1960-1963). До «сборної» футболістів «Динамо» чи «Стахановця» майже не запрошували. Першим гравцем українського клубу, який грав за збірну СРСР у 1955 році став Віктор Фомін. Лише кілька поєдинків зіграли Віктор Каневський.

**КОНТРАКТ ФУТБОЛІСТА ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА
ТРУДОВОЇ УГОДИ**

Профільним нормативно-правовим актом, який регулює відносини у сфері спорту, є Закон України «Про фізичну культуру та спорт». У Розділі V цього Закону дається визначення різних напрямів діяльності в спорті: дитячий, дитячо-юнацький, резервний, спорт вищих досягнень, службово-прикладний, військово-прикладний, професійний спорт. Для глибшого розуміння тематики дослідження спочатку необхідно дати визначення професійного спорту. Так, згідно зі ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру та спорт» професійний спорт – це комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний із підготовкою та проведенням видовищних спортивних змагань на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку.

Нині професійний спорт розглядається як один із напрямів підприємницької діяльності. Індустрія спорту становить 3,7% від сукупного ВВП 28 держав-членів ЄС загалом. Нині у сфері спорту зайнято 5,4% трудового ресурсу ЄС, тобто близько 15 млн осіб. Це свідчить про те, що відносини у сфері спорту постійно розвиваються, а це, своєю чергою, зумовлює необхідність законодавчого врегулювання трудових відносин у цій сфері. Це питання є особливо актуальним для українського законодавства, де у профільному Законі є лише одна стаття, яка регулює відносини у сфері професійного спорту. Відповідно до ч. 2 ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру та спорт» діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка полягає у підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їх доходів, провадиться відповідно до цього Закону, Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій. Необхідно зазначити, що у цьому нормативно-правовому акті не дається визначення трудового договору спортсмена, а також його особливостей. Закон у ч. 7 ст. 37 містить лише положення, що центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, укладає трудовий договір (контракт) зі спортсменами та фахівцями штатної команди національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських та національних видів спорту. Кодекс законів про працю України також у повному обсязі не може регулювати трудові відносини у спорті, адже спортивна галузь має свою специфіку. У сфері футболу, наприклад, відносини між гравцем та клубом регулюються за допомогою нормативних правил та процедур, які встановлюються: на *міжнародному рівні* – Міжнародною федерацією футболу (FIFA); на *континентальному рівні* – Союзом європейських футбольних асоціацій (UEFA), Азійською футбольною конфедерацією в Азії та Австралії (AFC), Конфедерацією африканського футболу (CAF), Конфедерацією футбольних асоціацій Північної, Центральної Америки і Карибського регіону в Північній і Центральній Америці (CONCACAF), Південноамериканською футбольною конфедерацією в Південній Америці (CONMEBOL), Конфедерацією футболу Океанії (OFC); на *національному рівні* – Українською Асоціацією футболу (УАФ).

Відповідно до Регламенту зі статусу і трансферу футболістів, затвердженого УАФ (далі Регламент), контракт – це форма трудової угоди між професійним футбольним клубом та його працівником з усіма додатками, змінами і доповненнями, укладеної відповідно до законодавства України та цього Регламенту з метою участі у змаганнях. Під професійним футбольним клубом необхідно розуміти юридичну особу зі статусом суб'єкта господарювання, створена з метою участі в змаганнях із футболу під егідою УАФ.

Слід зазначити, що укладання контракту дає змогу більш чітко конкретизувати специфічні відносини у сфері спорту, ніж звичайний трудовий договір, адже він поєднує у собі положення, які регулюються як трудовим законодавством (наприклад, забезпечення умов праці, оплата праці тощо), так і цивільним законодавством (наприклад, штрафні санкції за порушення умов контракту, за одностороннє розірвання контракту).

У науковій літературі можна знайти дві найбільш поширені точки зору на правову природу контракту між спортивним клубом і професійним спортсменом:

- 1) ці відносини мають регулюватися трудовим законодавством,
- 2) ці відносини мають регулюватися цивільним законодавством.

Так, М. Ткалич вважає, що в основі відносин між спортивним клубом і професійним спортсменом лежить не трудовий договір, а цивільно-правовий договір виконання робіт, відповідно до якого одна сторона (виконавець) зобов'язується виконувати тренувальну діяльність із метою набуття навичок, що дають змогу досягти високих результатів у спортивних змаганнях, а інша сторона (замовник) бере на себе обов'язок оплатити ці роботи за отримання права користування досягнутими спортсменом результатами. Отже, відносини контрактуювання у спорті потребують регулювання інструментами

цивільного права.

Цю позицію підтримує також О. Суха, яка дає визначення поняття контракту про спортивну діяльність як цивільно-правового договору, що є домовленістю спортивної організації та спортсмена-професіонала і за яким спортсмен-професіонал зобов'язується систематично на оплатній основі брати участь у тренувальній та змагальній діяльності з певного виду спорту, а спортивна організація зобов'язується створити всі належні умови для провадження такої діяльності і своєчасно виплачувати відповідну винагороду спортсмену-професіоналу.

М. Козіна підтримує іншу точку зору, за якою ці відносини мають регулюватися нормами трудового права. Так, вона зазначає, що професійний спорт як діяльність, що є роботою певного виду, виконується систематично, має певну мету (участь у змаганнях), відбувається за рахунок коштів роботодавця та з підляганням установленим ним правилам «трудоного розпорядку» (збори, тренування, розпорядок дня, заборона вживати алкогольні напої тощо), за неї спортсмен отримує грошову винагороду, зумовлену особливостями виконуваної діяльності. Тому професійний спорт як наймана праця – це предмет трудового права, а отже, суспільні відносини, що виникають у процесі використання здібностей спортсменів до участі в змаганнях, мають бути об'єктом регулювання норм трудового законодавства.

Якщо проаналізувати Регламент, то можна визначити такі вимоги до контракту як форми трудового договору у футболі:

- контракт укладається обов'язково у письмовій формі;
- він має відповідати «Мінімальним вимогам до стандартного контракту футболіста-професіонала, визначеним угодою між УЄФА, ЄФПЛ, АЕК і Європейського дивізіону ФІФА»;
- контракт має містити положення типової форми контракту та чітку фіксовану суму заробітної плати;
- він не може укладатися на строк менше, ніж на 6 місяців та більше, ніж 5 років;
- контракт має містити права та обов'язки сторін;
- контракт із неповнолітнім може укладатися на строк, який не перевищує 3 років;
- він має складатися із належним чином пояснених термінів та визначень (якщо вони чітко не визначені в контр акті, то вважається, що вони відповідають значенням таких термінів у статутах і положеннях ФІФА та УЄФА);
- контракт має укладатися в 3 примірниках, які реєструються у професійній лізі та/або національній асоціації;
- у ньому зазначаються ім'я, прізвище, дата народження, громадянство (-а), а також повна адреса місця проживання гравця;
- у ньому має бути зазначено повна офіційна назва клубу (включаючи реєстраційний номер) та його повна адреса, а також ім'я, прізвище та адреса особи, яка представляє клуб відповідно до наданих повноважень (контракт може укладатися лише клубом);
- у контракті визначається точна дата початку дії (день/ місяць/рік) та закінчення (день/місяць/рік);
- контракт має містити положення про врегулювання трудових відносин гравця відповідно до національного законодавства країни, де зареєстрований клуб, а також правил ФІФА;
- у разі необхідності у ньому мають бути вказані додаткові особи, які задіяні в обговоренні або укладенні такого контракту (наприклад, батьків/опікунів неповнолітнього, ім'я юридичного представника гравця, ліцензованого посередника гравця, перекладача).
- Відповідно до ст. 8 Регламенту футболісти-професіонали та інші фахівці, зараховані до штату команди, обов'язково оформляють свої трудові відносини шляхом укладання контракту в письмовій формі тільки з професійним клубом відповідно до законодавства України про працю, вимог статутних і регламентних документів ФІФА, УЄФА, ФФУ та відповідних асоціацій.
- Важливим питанням у футболі є укладення першого професійного контракту футболіста з професійним клубом. Нині відомі різні підходи до залучення найбільш талановитих молодих гравців до своєї команди. Так, професійні клуби можуть запропонувати укласти професійний контракт або перед професійний (він забезпечує правовий зв'язок між клубом та гравцем, але за ним прописується менша заробітна плата). Застосовується також практика підписання аматорських контрактів, наприклад учнівський (scholarship) контракт, за яким гравець може отримувати стипендію, а також забезпечується розвиток футбольних навичок гравця, поєднаний з отриманням повної загальної середньої освіти. Такі контракти можуть укладатися, якщо це прямо передбачено нормативними документами відповідної національної футбольної федерації. Зазвичай вони укладаються через те, що клуб фінансово не може запропонувати всім гравцям укласти професійний контракт. При цьому необхідно розуміти, що такий контракт не може забезпечити можливість отримання компенсації футбольним клубом за розірвання контракту, а також компенсаційних виплат за спортивну підготовку гравця. Цього можна уникнути, якщо трудові відносини між сторонами врегульовані професійним контрактом. Саме тому важливо правильно ви значити статус гравця: є він професіоналом чи аматором.
- Відповідно до ст. 4 Регламенту професіонал – це футболіст, який уклав письмовий контракт з професійним клубом та отримує за свою діяльність у футболі винагороду, що перевищує його

фактичні витрати.

Розглянемо кілька справ Спортивного арбітражного суду (CAS) з приводу необхідності правильного визначення статусу гравця для отримання компенсаційних виплат за розірвання контракту або за підготовку футболіста.

Справа М. Троста (Magnus Troest). У 2003 р. М. Трост підписав scholarship agreement з ФК «Астон Вілла» строком на 3 роки. Колишній клуб гравця ФК «Б.93 Копенгаген» вимагав виплатити компенсацію за підготовку футболіста. ФК «Астон Вілла» не погоджувалася з даною вимогою і заявила, що згідно зі ст. 20 Регламенту ФІФА зі статусу і трансферу футболістів плата за підготовку футболіста виплачується лише після підписання професійного контракту. Суть справи полягала у тому, чи має компенсацію за підготовку футболіста сплачуватися його новим клубом. CAS, розглядаючи цю справу у п. 38 рішення CAS 2006/A/1177 Aston Villa FC v. B. 93 Copenhagen (28 May, 2007), зазначив, що відносини між М. Трост та ФК «Астон Вілла» є професійними, а не аматорськими, оскільки гравець отримував винагороду, яка перевищувала компенсацію фактичних витрат, пов'язаних із його футбольною діяльністю. Отже, було затверджено правило, згідно з яким критерієм визначення статусу гравця є не підписання контракту, а сума грошових коштів, яка сплачується клубом гравцеві. Оскільки було визнано, що гравець був не аматором, CAS дійшов висновку, що ФК «Астон Вілла» порушила право ФК «Б.93 Копенгаген» на отримання компенсації за підготовку футболіста.

З цієї позиції цікавою є справа стосовно переходу Ж. Піке з ФК «Барселона» до ФК «Манчестер Юнайтед» у 2004 р. Суть справи полягала в тому, що 15-річний гравець разом із батьками підписали аматорський контракт, а також попередній контракт, який розглядався як додаток до проекту трудового договору (контракту про спортивну діяльність) із ФК «Барселона». Аматорський контракт був підписаний строком на 5 років. У ньому містилося положення про те, що ФК «Барселона» отримує визначену у договорі компенсацію у разі одностороннього розірвання договору з боку гравця, а також у разі його приєднання до іншого футбольного клубу. Якщо футболіст розірве договір без згоди контрагента, то ФК «Барселона» зберігає за собою право на притримання міжнародного трансферного сертифікату. Сторони також зобов'язувалися підписати трудовий договір після настання будь-яких передбачених аматорським контрактом умов. Попередній контракт передбачав укладення майбутнього контракту про спортивну діяльність на строк не більше 5 років із моменту настання умов, передбачених в аматорському контракті, а також передбачав наслідки, які настануть у разі відмови підписати трудовий договір будь-якою зі сторін. 1 липня 2004 р. Ж. Піке уклав контракт із ФК «Манчестер Юнайтед». У своєму рішенні CAS дійшов висновку, що відповідно до аматорського контракту винагорода, яка пропонувалася гравцю, не перевищувала фактичних витрат, понесених гравцем через свою футбольну діяльність. Всі елементи цього контракту підтверджують, що він полягав у встановленні відносин аматорського футболу між гравцем та ФК «Барселона», також було встановлено, що гравець був ще занадто молодим, щоб, відповідно до іспанського трудового законодавства, вступати у трудові відносини. CAS звернув увагу на те, що сам попередній контракт не змінював аматорський статус гравця, оскільки він не містив жодного елемента, який б підтверджував професійний статус гравця відповідно до Положень ФІФА. CAS у п. 44 цього рішення звернув увагу на те, що сам факт письмової угоди не є достатнім для того, щоб застосовувати Положення ФІФА стосовно стабільності контрактів.

Регламент ФФУ зі статусу та трансферу футболістів у ст. 8 передбачає таку процедуру укладення контракту: футболісти-професіонали, тренери, а також інші фахівці, зараховані до штату команди, обов'язково мають оформляти свої трудові відносини шляхом укладання контракту в письмовій формі тільки з професійним клубом. Кожна сторінка контракту підписується сторонами. Додатки, зміни та доповнення до контракту, які є невід'ємною його частиною, а також записи та виправлення за текстом контракту мають силу та можуть братися до уваги виключно за умови, що вони у кожному випадку датовані, засвідчені підписами сторін і завірені печаткою клубу. Клуб несе відповідальність за правильність оформлення контракту з футболістом, тренером або іншим футбольним фахівцем. Контракт, який укладається з футболістом професіоналом, тренером або іншим фахівцем, зарахованим у штат команди, завіряється печаткою клубу і надається ФФУ відповідно до вимог процедури реєстрації протягом 15 днів із моменту його укладення:

- 1) перший примірник контракту повертається клубу;
- 2) другий примірник контракту клуб зобов'язаний видати футболісту професіоналу/тренеру/іншому фахівцю;
- 3) третій примірник контракту залишається у відповідній асоціації для обліку;
- 4) футболіст, контракт якого не відповідає законодавству України та «Мінімальним вимогам до стандартного контракту футболіста-професіонала, визначеним угодою між УЄФА, ЄФПЛ, АЄК і Європейського дивізіону ФІФА та не містить положення типової форми контракту, не може бути зареєстрований ФФУ та заявлений відповідною асоціацією/лігою.

Клуб надає ФФУ інформацію щодо змін умов контракту протягом 15 днів із моменту їх впровадження. До клубу, який не видав футболістові/тренерові/іншому фахівцеві, зарахованому до штату команди, примірник контракту (з його додатками) застосовуються санкції.

Зміст контракту становлять умови, які визначають права та обов'язки сторін. Оскільки ми розглядаємо

контракт як форму трудового договору у футболі, то права і обов'язки сторін, згідно з п. 2 ст. 8 Регламенту, мають обов'язково відповідати «Мінімальним вимогам до стандартного контракту футболіста-професіонала, визначеним угодою між УЄФА, ЄФПЛ, АЄК і Європейського дивізіону ФІФА і містити положення типової форми контракту та чітку фіксовану суму заробітної плати. Відповідно до цих вимог контракт визначає обов'язки гравця перед Клубом:

- 1) грати у матчах на межі можливостей;
- 2) брати участь у тренуваннях та підготовці до матчів відповідно до вказівок наставника (Головного тренера);
- 3) вести здоровий спосіб життя та підтримувати високий рівень спортивної форми;
- 4) виконувати вказівки посадових осіб Клубу (обґрунтовані; наприклад прожити там, де вимагає Клуб);
- 5) відвідувати клубні заходи (як спортивні, так і комерційні);
- 6) виконувати правила Клубу (у відповідних випадках – Дисциплінарні положення Клубу, про які належним чином повідомлено Гравцеві до підписання Контракту);
- 7) поводитися належним чином з особами, що беруть участь у матчах і тренуваннях, вчати правила гри та їх дотримуватися, приймати рішення офіційних осіб матчу;
- 8) утримуватися від участі в інших футбольних змаганнях, іншої діяльності або потенційно небезпечної діяльності, яка не схвалена Клубом та не покривається страховкою Клубу;
- 9) дбати про майно Клубу та повертати його після закінчення Контракту;
- 10) негайно сповістити Клуб про хворобу або нещасний випадок, не застосовувати будь-якого лікування без попереднього повідомлення клубного лікаря (крім невідкладних випадків) та надавати медичну довідку про непрацездатність. До прикладу, ФК «Барселона» прописав пункт про заборону кусатися у контракті з Луїсом Суаресом. Якщо ж він не зможе впоратися зі своїми емоціями, буде змушений сплатити чималий штраф. ФК «Сандерленд» у контракті з Стефаном Шварцем прописав пункт про заборону польотів у космос. Ця умова була прописана через інформацію про те, що гравець насправді думав придбати собі політ у космос.

Вищезгадані вимоги також встановлюють, що контракт визначає наведені нижче обов'язки клубу перед гравцем.

I. Всі фінансові обов'язки Клубу:

- 1) зарплата (регулярна; за тиждень; за виконану роботу);
- 2) інші фінансові переваги (бонуси; винагороди за набутий досвід, міжнародні виступи). З цієї точки зору цікавим є контракт М. Балотеллі з ФК «Ліверпуль», в якому була прописана винагорода за гарну поведінку у розмірі 1 млн фунтів. Дослівно у ньому було сформульовано таку умову отримання цієї винагороди: «Якщо протягом кожного сезону терміну дії цього контракту гравець не буде видалений із поля 3 і більше разів через грубу поведінку, пльовки, використання образливих та нецензурних виразів, непристойних жестів і незгоду з рішенням арбітрів, то 30 червня наприкінці кожного сезону він отримає винагороду в розмірі 1 млн фунтів». Також контракт М. Балотеллі передбачав бонус у розмірі 50 000 фунтів за кожен гол, забитий після перших п'яти (у АПЛ та Лізі Європи УЄФА);
- 3) інші переваги (нефінансові: автомобіль, житло тощо). Яскравим прикладом, який характеризує це положення, є контракт між Д. Рейна та ФК «Армнія» (Білефельд), за яким клуб зобов'язувався за кожен рік його виступів за цей футбольний клуб будувати йому будинок, але футболіст не уточнив у цьому контракті розмір будинку, а також матеріали, з яких він має будуватися. Так, наприкінці свого контракту футболіст отримав свій будинок, але він був побудований із ЛЕГО;
- 4) страхування здоров'я та медичне страхування від нещасних випадків та хвороб (обов'язкові за законом) і виплата заробітної плати в період непрацездатності;
- 5) відрахування в пенсійний фонд / на соціальне забезпечення (обов'язкові відповідно до закону або колективного договору);
- 6) відшкодування збитків, яких зазнав гравець.

II. У контракті необхідно визначити валюту, суму, дату виплати кожної суми та спосіб оплати.

III. Контракт також регулює фінансові наслідки у разі суттєвих змін у доходах клубу.

IV. Контракт забезпечує захист трудових прав неповнолітніх.

V. Клуб та гравець узгоджують виплату податків відповідно до національного законодавства.

VI. Контракт визначає оплачувану відпустку. Мінімальний термін становить 4 тижні за кожен 12-місячний період.

VII. Контракт містить положення із захисту прав людини та захисту гравця від дискримінації.

VIII. Контракт пояснює політику клубу щодо здоров'я і безпеки гравця.

IX. Контракт також регулює ведення належного конфіденційного обліку травм.

Контракт як особлива форма трудового договору у футболі є яскравим відображенням специфіки спорту. Так, у ньому можуть прописуватися положення, які не є характерними для інших видів діяльності. Професійні футболісти часто у своїх контрактах прописують право на одностороннє розірвання договору у будь-який момент. Розрізняють 2 види таких пунктів: «клаузула» та release clause. Ці два пункти є дуже схожими. Це можна пояснити тим, що release clause з'явився на основі «клаузули». Саме поняття «клаузула» з'явилося у 1985 р. в Іспанії і вперше було зафіксовано у Королівському указі

1006/1985 від 26 червня 1985 р. (щодо регулювання зайнятості професійних спортсменів), де було зазначено, що включення пункту викупу в контракти між іспанськими футбольними клубами та їх гравцями є обов'язковим. Перевагою цього пункту є те, що сторони наперед визначають суму компенсації і фіксують її в контракті, де сторони погоджуються надати гравцю змогу розірвати в односторонньому порядку контракт у будь-який момент і без поважної причини, тобто також протягом захищеного періоду, що позбавляє змоги застосувати до гравця спортивні санкції за передчасне припинення дії цього договору. Отже, за «клаузулою» гравець має самостійно викупити свій контракт. Футбольний клуб, який бажає придбати гравця, має перевести цю суму на рахунок гравця, а він, своєю чергою, має перевести кошти на рахунок клубу, з яким він має чинний контракт. Але варто зазначити, що цей пункт є дуже затратним, оскільки передача коштів гравцеві як винагорода підлягає оподаткуванню. Тому футбольні клуби зазвичай вдаються до компромісу, за яким вони отримують трансферну виплату за перехід гравця у розмірі «клаузули», яка зазначена у контракті, або навіть більшу суму, і оформляється цей перехід у вигляді простого трансферного контракту. Release clause, або своєю чергою, передбачає встановлення у контракті гравця суми компенсації за дострокове його розірвання, яка сплачується потенційним покупцем (футбольним клубом). Особливістю цього пункту є те, що гравець може вільно вести перемовини з новим роботодавцем щодо умов особистого контракту, якщо футбольний клуб офіційно запропонував мінімальну суму, прописану як release clause, не побоюючись застосування спортивних санкцій Положення розділу IV Регламенту ФІФА зі статусу та трансферу гравців ґрунтуються на основному принципі договірного права – *pacta sunt servanda*, адже Регламент має на меті забезпечення поваги до контракту, який укладається між гравцем та клубом за взаємною згодою, обома сторонами. Тому контракт між гравцем та клубом може бути скасованим тільки після завершення терміну його дії або за взаємною згодою. Одностороннє розірвання контракту без обґрунтування, особливо впродовж так званого захищеного періоду, рішуче засуджується.

Відповідно до ст. 14 Регламенту ФІФА зі статусу та трансферу гравців дія контракту може бути припинена кожною стороною без будь-яких наслідків (виплата компенсації або накладення спортивних санкцій) за наявності обґрунтованої причини. Визначення обґрунтованої при чини та її наявність встановлюється відповідно до обставин кожного конкретного випадку. Насправді поведінка, що суперечить умовам трудового договору, ще не може бути достатнім обґрунтуванням для скасування контракту. Проте, якщо такі порушення продовжуються протягом тривалого часу, або якщо велика кількість порушень накопичується впродовж певного періоду часу, то найбільш вірогідно, що порушення контракту сягнуть того рівня, який буде достатнім, щоб сторона, що страждає внаслідок порушень, мала право розірвати контракт в односторонньому порядку. У разі підтвердження обґрунтування компетентним органом сторона, що розірвала контракт із поважної причини, не має сплачувати компенсацію або піддаватися спортивним санкціям. Інша сторона, відповідальна за виникнення причини розірвання контракту, має сплатити компенсацію та відшкодувати збитки, спричинені передчасним розірванням контракту, а також до неї можуть бути застосовані спортивні санкції.

Яскравим прикладом, який розкриває це положення, є справа Galatasaray SK v. Frank Ribery & Olympique de Marseille (CAS 2006/A/1180, award of 24 April 2007). У цій справі CAS мав визначити, чи має гравець право розірвати контракт в односторонньому порядку відповідно до ст. 14 Регламенту ФІФА зі статусу та трансферу гравців. Франк Рібєрі розірвав свій контракт в односторонньому порядку зі СК «Галатасарай» у червні 2005 р., оскільки не отримував заробітну плату відповідно до умов договору протягом 4 місяців (сума збитків становила на період червня 2005 р. – 262 000 євро). Палата з вирішення спорів ФІФА задовольнила позов гравця, посилаючись на недобросовісне виконання роботодавцем своїм контрактних зобов'язань. Це рішення у порядку апеляції було прийнято також і CAS. Регламент ФІФА зі статусу та трансферу гравців передбачає також змогу розірвати контракт за спортивним обґрунтуванням. Так, визнаний професіонал, що впродовж сезону виступав менше, ніж у 10% офіційних матчів, в яких брав участь його клуб, може достроково припинити дію свого контракту за спортивним обґрунтуванням. У такому разі спортивні санкції не накладають, хоча компенсація й може підлягати виплаті. Професіонал може припинити дію свого контракту із цієї причини лише впродовж 15 днів після останнього професійного матчу сезону за участю клубу, в якому він був зареєстрований.

Для того щоб гравець міг заявити про спортивне обґрунтування одностороннього розірвання контракту, необхідне виконання двох обов'язкових умов: по-перше, гравець повинен мати статус визнаного професіонала; по-друге, футболіст має виступати менше, ніж у 10% офіційних матчів, у яких брав участь його клуб.

Регламент ФІФА не містить визначення поняття «визнаний професіонал». Тому орган, який розглядає справу в кожному конкретному випадку, має на власний розсуд інтерпретувати це поняття. Якщо спортивний орган приймає рішення, що спортивного обґрунтування немає, то вважається, що контракт був припинений відповідно до ст. 17 Регламенту ФІФА зі статусу та трансферу гравців. Головну роль у такій оцінці можуть відігравати такі фактори: позиція гравця на полі, будь-які травми або дискваліфікації, отримані гравцем, які завадили грати йому протягом певного проміжку часу, а також будь-які ситуації, які можуть виправдати зі спортивної точки зору те, що гравця не випускали на поле

регулярно.

Варто зазначити, що є змога односторонньо розірвати контракт без обґрунтованої причини. Так, відповідно до ст. 17 Регламенту ФІФА зі статусу та трансферу гравців, у разі припинення дії контракту без обґрунтованої причини застосовуються такі положення:

1. *у всіх випадках сторона-порушник виплачує компенсацію.* За умови дотримання положень ст. 20 і додатка 4 щодо компенсації за підготовку, якщо тільки в контр акті не передбачається інше, компенсація за порушення умов контракту розраховується з огляду на закони відповідної країни, специфіку спорту, а також будь-яких інших об'єктивних критеріїв. До таких критеріїв, зокрема, зараховані винагорода й інші привілеї, що належать гравцеві за чинним контрактом і/або новим контрактом, залишок терміну дії чинного контракту – максимум до 5 років, платежі й видатки, сплачені або понесені колишнім клубом (з амортизацією на термін дії контракту), а також те, чи припадає порушення контракту на захищений період;

2. *право на одержання компенсації третій стороні не може надаватися.* Якщо від професіонала вимагається виплата компенсації, то професіонал і його новий клуб несуть солідарну відповідальність за здійснення виплати. Сума може бути зазначена в контракті або погоджена сторонами;

3. *крім зобов'язання по виплаті компенсації, на будь якого гравця, що порушив контракт впродовж захищеного періоду, накладають також спортивні санкції.* Такою санкцією є обмеження на його право виступати в офіційних матчах строком у чотири місяці. За наявності обтяжуючих обставин обмеження діє протягом шести місяців. У всіх випадках такі спортивні санкції набувають чинності з початку наступного сезону нового клубу.

Захищений період – це період, який складається з трьох повних сезонів або трьох років залежно від того, що з перерахованого настає в першу чергу, після набуття чинності контракту, якщо такий контракт було укладено до 28-го дня народження футболіста професіонала, або період, який складається з двох повних сезонів або двох років залежно від того, що з перерахованого настає в першу чергу, після набуття чинності контракту, якщо такий контракт було укладено після 28-го дня народження футболіста професіонала ;

крім зобов'язання по виплаті компенсації, на будь який клуб, що порушує контракт або провокує порушення контракту впродовж захищеного періоду, накладаються спортивні санкції. При цьому вважатиметься, якщо тільки не буде доведено іншого, що будь-який клуб, що існуючи такі справи, варто приділяти належну увагу матеріальному становищу гравця. Наявність спортивних обґрунтувань встановлюється у кожному випадку окремо. Підписав контракт із професіоналом, який припинив дію свого контракту без обґрунтованої причини, схилив цього професіонала до порушення контракту. Клубу буде заборонено реєструвати будь-яких нових гравців – на національному або міжнародному рівні – впродовж двох реєстраційних періодів;

1. *будь-яка особа, що підпадає під дію Статуту ФІФА й регламентів ФІФА (офіційні особи клубу, агенти гравців, гравці тощо), яка діє таким чином, щоб спровокувати порушення контракту між професіоналом і клубом задля полегшення переходу гравця, піддається санкціям.*

Цікавою з цієї точки зору є справа Вебстера, яка за своїм значенням у регулюванні трансферних відносин у футболі може бути прирівняно до справи Босмана. Суть новели полягала у тому, що гравець може розірвати контракт в односторонньому порядку з футбольним клубом після того, як завершиться «захищений період», із подальшою виплатою компенсації з боку гравця, розмір якої визначається залежно від розміру заробітної плати, але до гравця при цьому не застосовуються спортивні санкції.

Контракт Е. Вебстера з ФК «Хартс» завершувався 30 червня 2007 р., тому йому було запропоновано продовжити строк його дії ще на 2 роки. Пропозиція не була прийнята, оскільки сам гравець та його агент вважали її неприйнятною. Це призвело до різкої критики гравця у ЗМІ з боку власника ФК «Хартс» В. Романова, а також до відсторонення гравця від тренувань з основною командою. У травні 2006 р. гравець повідомив футбольний клуб про намір розірвати контракт в односторонньому порядку відповідно до ст. 17 Регламенту ФІФА зі статусу та трансферу гравців. Тим часом гравець підписав контракт із ФК «Віган Атлетік» без сплати будь-якої трансферної вартості. ФК «Хартс» звернувся до Палати з вирішення спорів ФІФА з вимогою про застосування спортивних санкцій до гравця, а також сплату компенсації у розмірі 5 037 311 фунтів стерлінгів. Палата з вирішення спорів ФІФА задовольнила вимоги ФК «Хартс», а також визнала, що гравець розірвав контракт в односторонньому порядку без обґрунтування, але поза захищеним періодом. Компенсація була встановлена у розмірі 625 тис. фунтів стерлінгів, з урахуванням, на думку Палати, того, що обмеження компенсації до залишкової вартості контракту (199 976 фунтів стерлінгів) не буде достатнім для забезпечення принципу контрактної стабільності, оскільки це може призвести до практики масового розірвання контр актів відповідно до ст. 17 Регламенту. Палата вважала, що також необхідно враховувати й інші фактори, як-от час, який гравець провів у футбольному клубі, та внесок клубу в розвиток гравця як професійного спортсмена. Ці обґрунтування були виправдані з посиланням на положення, що містяться у ст. 17 Регламенту. У травні 2007 р. гравець та ФК «Віган Атлетік» подали апеляційну скаргу до CAS на те, що Палата з вирішення спорів неправильно застосувала ст. 17 Регламенту, визначаючи компенсацію, а також не пояснила, яким чином розмір компенсації має

становити 625 000 фунтів стерлінгів. CAS погодився з доводами сторін щодо нездатності Палати з вирішення спорів ФІФА обґрунтувати розмір компенсації і на підставі цього скасував рішення Палати. CAS також встановив розмір компенсації на рівні залишкової вартості контракту – 150 000 фунтів стерлінгів .

Висновки. Трудові відносини у сфері спорту між професійним спортсменом та спортивним клубом регулюються за допомогою контракту, який виступає формою трудового договору. Саме цей документ виступає інструментом захисту прав спортсмена під час виникнення трудових спорів. Відповідно до Регламенту зі статусу і трансферу футболістів, затвердженого ФФУ, контракт – це форма трудової угоди між професіональним клубом та його працівником з усіма додатками, змінами і доповненнями, укладеної відповідно до законодавства України та цього регламенту з метою участі у змаганнях. При цьому необхідно розуміти, що контракт регулює трудові відносини між гравцем та футбольним клубом відповідно до національного законодавства країни, де зареєстрований клуб, а також відповідно до правил ФІФА. За порушення умов, які прописані у контракті, футбольний клуб може застосувати до гравця санкції як фінансового, так і спортивного характеру. Характерною особливістю регулювання трудових відносин у сфері футболу є те, що спори стосовно цих відносин мають розглядатися в позасудовому порядку. Так, відповідно до Типової форми контракту між Професійним футбольним клубом та Футболістом-професіоналом (затвердженої Виконавчим комітетом ФФУ 3 липня 2014 р.), сторони зобов'язані утримуватися від вирішення спорів між собою в судах загальної юрисдикції. Вони зобов'язані звертатися до спеціальних арбітражних органів – Палати з вирішення спорів ФФУ та CAS (Спортивний арбітражний суд, м. Лозанна, Швейцарія).

ЛІТЕРАТУРА

1. Артими́юк Н., Пітин М. Засоби тренування у підготовці футболістів на етапі початкової підготовки. Фізична культура. Спорт та фізична реабілітація в сучасному суспільстві: зб. наук. праць III Всеукр. студ. наук. практ. конф. (м. Вінниця 12-14 березня 2010). Вінниця, 2010. С. 5-8.
2. Артими́юк Н., М. Пітин. Фізична підготовленість футболістів на етапі початкової підготовки : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. «Перший крок у науку» (м. Луганськ 21-23 квітня 2010). Луганськ: Поліграф ресурс, Т.1. 2010. С.3-7.
3. Артими́юк Н. Пітин М., Лядик О. Актуальні напрями удосконалення фізичної і технічної підготовки футболістів на етапі початкової підготовки. Проблеми формування здорового способу життя молоді : зб. наук. ст. Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2009. С.117-119.
4. Боберський І. Забави і гри рухові. Копаний м'яч. Львів: Каменяр, 1906.37 с.
5. Богуславський А. В. Методика спряженого розвитку спеціальної витривалості та технічного вдосконалення юних боксерів: автореф. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 . КДІФК. Київ, 1989.21 с.
6. Боднар Т. С. Спортивні та рухливі ігри на уроках фізичної культури у початковій школі. Харків: Ранок, 2008. 192 с.
7. Борщ М. К. Дослідження стану нервово-м'язового апарату у юних футболістів різного амплуа у віковому аспекті. Мінськ: Полімер, 2006. С. 17-22.
8. Василюк В.М. Основи футболу. Навчально-методичний посібник. Рівне: О. Зень, 2014. 264 с.
9. Василюк В.М. Історія фізичної культури. Рівне: Волинські обереги, 2015. 307 с.
10. Вихров К., А.Дулібський. Розминка футболістів: метод. Київ: Комбі ЛТД, 2005. 192 с.
11. Віхров К. Основи методики навчання й тренування юних футболістів. Київ: Фізичне виховання в школі, 2007. №2. С. 10-13.
12. Віхров К.Л. Футбол у школі. Київ: Комбі ЛТД, 2002. 349 с.
13. Волков Л. В. Теорія та методика дитячого та юнацького спорту. Київ: Олімпійська література, 2002. 267 с.
14. Гайдівський В. 800 питань та відповідей про правила футболу. Тбілісі: Кура, 1987. 192 с.

Навчальне видання

Василь Васильюк, Олена Ярмощук

ОСНОВИ ФУТБОЛУ

Навчальний посібник

Редагування та комп'ютерний набір –

Оксана Бех

Підп. до др. 2.01.2025.

Формат 60x84 1/16.

Папір офсетний.

Гарнітура Arial.

Друк цифр.

Ум. друк. арк. 16,5.

Наклад 300

Видавець О. Зень

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія РВ № 26 від 6 квітня 2024 р.

вул. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022;

068-025-067-4; olegzen@ukr.net

Друк: VPM Поліграф

вул. Київська, 36, м. Рівне, 33000;

642134@ukr.net